

СЪД НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ
TRIBUNAL DE JUSTICIA DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS
SOUDNÍ DVŮR EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ
DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS DOMSTOL
GERICHTSHOF DER EUROPÄISCHEN GEMEINSCHAFTEN
EUROOPA ÜHENDUSTE KOHUS
ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES
COUR DE JUSTICE DES COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES
CŪIRT BHREITHIÚNAIS NA gCÓMHPHOBAL EORPACH
CORTE DI GIUSTIZIA DELLE COMUNITÀ EUROPEE
EIROPAS KOPIENU TIESA

LUXEMBOURG

EUROPOS BENDRIJŲ TEISINGUMO TEISMAS
AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BÍRÓSÁGA
IL-QORTI TAL-ĠUSTIZZJA TAL-KOMUNITAJIET EWROPEJ
HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN
TRYBUNAL SPRAWIEDLIWOŚCI WSPÓLNOT EUROPEJSKICH
TRIBUNAL DE JUSTIÇA DAS COMUNIDADES EUROPEIAS
CURTEA DE JUSTIȚIE A COMUNITĂȚILOR EUROPENE
SŮDNY DVOR EURÓPSKÝCH SPOLEČENSTEV
SODIŠČE EVROPSKIH SKUPNOSTI
EUROOPAN YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN
EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS DOMSTOL

HOTĂRÂREA CURȚII

14 iulie 1994*

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată de Giudice Conciliatore di Firenze)

„Protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale – Posibilitatea invocării în litigiile între particulari”

În cauza C-91/92,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare adresată Curții în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE de Giudice Conciliatore di Firenze (Italia), în litigiul aflat pe rolul acestei instanțe între

Paola Faccini Dori

și

Recreb Srl

cu privire la interpretarea Directivei 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale (JO L 372, p. 31, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 188),

CURTEA,

compusă din domnii O. Due, președinte, G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida, M. Diez de Velasco și D. A. O. Edward, președinți de cameră, C. N. Kakouris, R. Joliet (raportor), F. A. Schockweiler, G. C. Rodríguez Iglesias, F. Grévisse, M. Zuleeg, P. J. G. Kapteyn și J. L. Murray, judecători,

avocat general: domnul C. O. Lenz,

grefier: domnul H. von Holstein, grefier adjunt,

* Limba de procedură: italiana.

luând în considerare observațiile scrise prezentate:

- pentru doamna Faccini Dori, de Vinicio Premuroso, avocat în cadrul Baroului din Milano, și Annalisa Premuroso și Paolo Soldani Benzi, avocați în cadrul Baroului din Florența;
- pentru Recreb Srl, de Michele Trovato, avocat în cadrul Baroului din Roma, și de Anna Rita Alessandro, avocat în cadrul Baroului din Florența;
- pentru guvernul german, de domnii Ernst Röder, Ministerialrat în cadrul Ministerului Federal al Economiei, și Claus-Dieter Quassowski, Regierungsdirektor în cadrul aceluiași minister, în calitate de agenți;
- pentru guvernul elen, de domnii Vasileios Kontolaimos, consilier juridic adjunct în cadrul Consiliului Juridic de Stat, și Panagiotis Athanasoulis, mandatar judiciar al Consiliului Juridic de Stat, în calitate de agenți;
- pentru guvernul italian, de domnul profesor Luigi Ferrari Bravo, șef al Serviciului de contencios diplomatic din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agent, asistat de domnul Marcello Conti, avvocato dello Stato;
- pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul Lucio Gussetti, membru al Serviciului juridic, în calitate de agent,

luând în considerare răspunsurile date la întrebarea formulată în scris de Curte:

- pentru guvernul german, de domnii Ernst Röder și Claus-Dieter Quassowski;
- pentru guvernul francez, de domnul Jean-Pierre Puissochet, director în cadrul Direcției afaceri juridice a Ministerului Afacerilor Externe, și de doamna Catherine de Salins, consilier în cadrul aceluiași minister, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale guvernului danez, reprezentat de domnul Jørgen Molde, consilier juridic în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agent, ale guvernului german, reprezentat de domnii Ernst Röder și Claus-Dieter Quassowski, în calitate de agenți, ale guvernului elen, reprezentat de domnii Vasileios Kontolaimos și Panagiotis Athanasoulis, în calitate de agenți, ale guvernului francez, reprezentat de doamna Catherine de Salins, în calitate de agent, ale guvernului italian, reprezentat de domnul profesor Luigi Ferrari Bravo, în calitate de agent, asistat de domnul Ivo Braguglia, avvocato dello Stato, ale guvernului olandez, reprezentat de domnul Ton Heukels, consilier juridic adjunct în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, ale guvernului Regatului Unit, reprezentat de domnul J. E. Collins, în calitate de agent, asistat de Derrick Wyatt,

barrister, și ale Comisiei, reprezentată de domnul Lucio Gussetti, în calitate de agent, în ședința din 16 martie 1993,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 9 februarie 1994,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Prin ordonanța din 24 ianuarie 1992, primită de Curte la 18 martie 1992, Giudice Conciliatore di Firenze (Italia) a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, o întrebare cu privire, în primul rând, la interpretarea Directivei 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale (JO L 372, p. 31, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 188, denumită în continuare „Directiva privind contractele negociate în afara spațiilor comerciale”) și, în al doilea rând, la posibilitatea invocării acesteia într-un litigiu între un comerciant și un consumator.
- 2 Această întrebare a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Paola Faccini Dori, cu domiciliul în Monza (Italia), pe de o parte, și Recreb Srl (denumită în continuare „Recreb”), pe de altă parte.
- 3 Din ordonanța de trimitere rezultă că, la 19 ianuarie 1989, societatea Interdiffusion Srl a încheiat cu doamna Faccini Dori, fără ca aceasta să fi solicitat în prealabil, un contract cu privire la un curs de limba engleză prin corespondență în gara centrală din Milano (Italia), cu alte cuvinte în afara spațiilor sale comerciale.
- 4 Câteva zile mai târziu, prin scrisoarea recomandată din 23 ianuarie 1989, doamna Faccini Dori a informat această societate că își anulează comanda. Societatea Interdiffusion Srl i-a răspuns la 3 iunie 1989, informând-o asupra cedării creanței sale către Recreb. La 24 iunie 1989, doamna Faccini Dori a confirmat în scris societății Recreb că renunțase la înscrierea sa, invocând, printre altele, beneficiul dreptului de renunțare prevăzut de Directiva privind contractele negociate în afara spațiilor comerciale.
- 5 Astfel cum rezultă din considerentele acesteia, directiva vizează ameliorarea protecției consumatorilor și eliminarea neconcordanțelor dintre legislațiile naționale referitoare la această protecție, neconcordanțe care pot influența funcționarea pieței comune. În al patrulea considerent al directivei se arată că, în cazul contractelor încheiate în afara spațiilor comerciale ale comerciantului, inițiativa negocierilor contractuale îi aparține, de obicei, comerciantului, iar consumatorul nu este pregătit pentru aceste negocieri și, în consecință, în majoritatea cazurilor nu se așteaptă la acestea. Adeseori, consumatorul nu poate compara calitatea și prețul ofertei cu alte oferte. Potrivit aceluiași considerent,

acest element surpriză există în general nu numai în cazul contractelor încheiate la domiciliul clientului, ci și în cazul altor forme de contracte încheiate de comerciant în afara spațiilor comerciale. În consecință, potrivit celui de al cincilea considerent, obiectul directivei este de a acorda consumatorului dreptul de a rezilia contractul într-un interval de cel puțin șapte zile, pentru a i se oferi acestuia posibilitatea de a evalua obligațiile care decurg din contract.

- 6 La 30 iunie 1989, Recreb a solicitat Giudice Conciliatore di Firenze să o oblige pe doamna Faccini Dori la plata sumei convenite, a dobânzilor și a cheltuielilor de judecată.
- 7 Prin ordonanța pronunțată la 20 noiembrie 1989, instanța a obligat-o pe doamna Faccini Dori la plata acestor sume. Aceasta a formulat o opoziție împotriva acestei ordonanțe la aceeași instanță. A subliniat, din nou, faptul că renunțase la contract în condițiile stabilite de directivă.
- 8 Cu toate acestea, este cert că, la data desfășurării faptelor, Italia nu adoptase nicio măsură de transpunere a directivei, deși termenul prevăzut pentru transpunerea acesteia expirase la 23 decembrie 1987. Astfel, Italia a transpus această directivă abia prin decreto legislativo nr. 50 din 15 ianuarie 1992 (GURI, supliment ordinar la nr. 27 din 3 februarie 1992, p. 24), care a intrat în vigoare la 3 martie 1992.
- 9 Instanța de trimitere ridică problema dacă, în pofida netranspunerii directivei de către Italia la data desfășurării faptelor, dispozițiile acesteia pot fi totuși aplicate.
- 10 În consecință, instanța de trimitere a adresat Curții o întrebare preliminară formulată după cum urmează:

„Directiva comunitară nr. 577 din 20 decembrie 1985 trebuie considerată ca fiind suficient de precisă și detaliată? În caz afirmativ, în perioada cuprinsă între expirarea termenului de 24 de luni acordat statelor membre pentru a se conforma directivei și data la care statul italian s-a conformat dispozițiilor acesteia, directiva a fost în măsură să producă efecte în raporturile dintre particulari și statul italian și în raporturile dintre particulari?”
- 11 Trebuie subliniat că Directiva privind contractele negociate în afara spațiilor comerciale impune statelor membre adoptarea anumitor norme destinate reglementării raporturilor juridice dintre comercianți și consumatori. Având în vedere natura litigiului, care se desfășoară între un comerciant, pe de o parte, și un consumator, pe de altă parte, întrebarea adresată de instanța națională ridică două probleme care trebuie să fie examinate separat. În primul rând, aceasta privește caracterul necondiționat și suficient de precis al dispozițiilor directivei care se referă la dreptul de renunțare. În al doilea rând, întrebarea privește posibilitatea invocării în litigiile între particulari, în absența unor măsuri de transpunere, a unei directive care impune statelor membre adoptarea anumitor norme destinate tocmai să reglementeze raporturile dintre aceste persoane.

Cu privire la caracterul necondiționat și suficient de precis al dispozițiilor directivei privind dreptul de renunțare

- 12 Potrivit articolului 1 alineatul (1), directiva se aplică tuturor contractelor în temeiul cărora un comerciant furnizează bunuri și servicii unui consumator și care sunt încheiate fie în timpul unei excursii organizate de comerciant în afara spațiilor sale comerciale, fie în timpul unei vizite a comerciantului la domiciliul consumatorului ori la locul de muncă al acestuia, în cazul în care vizita nu se efectuează la cererea expresă a consumatorului.
- 13 La articolul 2 se precizează că prin „consumator” trebuie să se înțeleagă orice persoană fizică care, în tranzacțiile reglementate de directivă, acționează în scopuri care pot fi considerate în afara activității sale profesionale, iar prin „comerciant” trebuie să se înțeleagă orice persoană fizică sau juridică care, la încheierea tranzacției în cauză, acționează în cadrul activității sale comerciale și profesionale.
- 14 Aceste dispoziții sunt suficient de precise pentru a permite instanței naționale să identifice debitorii și beneficiarii obligațiilor. În această privință, nu este necesară nicio măsură specială de punere în aplicare. Instanța națională se poate limita să verifice dacă respectivul contract a fost încheiat în circumstanțele descrise de directivă și dacă a fost încheiat între un comerciant și un consumator, în sensul directivei.
- 15 Pentru a proteja consumatorul care a încheiat un contract în asemenea circumstanțe, articolul 4 din directivă prevede obligația comerciantului de a informa în scris consumatorul cu privire la dreptul acestuia de a rezilia contractul, precum și cu privire la numele și la adresa unei persoane față de care își poate exercita acest drept. La articolul 4 se mai menționează că, în cadrul articolului 1 alineatul (1), aceste informații trebuie să fie furnizate consumatorului în momentul încheierii contractului. În sfârșit, acest articol prevede că statele membre se asigură că legislația națională în domeniu prevede măsuri adecvate privind protecția consumatorului în cazurile în care informația în cauză nu este furnizată.
- 16 Pe de altă parte, articolul 5 alineatul (1) din directivă prevede, printre altele, dreptul consumatorului de a renunța la efectele angajamentului său prin expedierea unei notificări într-un termen de cel puțin șapte zile de la data la care comerciantul, în conformitate cu procedura prevăzută de legislația națională, l-a informat cu privire la drepturile sale. La alineatul (2), se precizează că notificarea acestei renunțări are ca efect eliberarea consumatorului de orice obligație care decurge din contractul respectiv.
- 17 Prin articolele 4 și 5 se acordă statelor membre o anumită libertate de apreciere în ceea ce privește protecția consumatorului în cazul în care informația nu îi este furnizată de către comerciant, precum și în ceea ce privește stabilirea termenului și a condițiilor de renunțare. Totuși, această împrejurare nu afectează caracterul

precis și necondiționat al dispozițiilor directivei aflate în discuție în litigiul principal. Într-adevăr, această libertate de apreciere nu exclude posibilitatea de a stabili drepturi minime. În acest sens, după cum rezultă din dispozițiile articolului 5, renunțarea trebuie notificată într-un termen de cel puțin șapte zile de la data la care consumatorul a primit de la comerciant informațiile impuse de directivă. Prin urmare, este posibil să se stabilească protecția minimă care, în orice împrejurare, trebuie să fie garantată.

- 18 Prin urmare, în ceea ce privește prima problemă ridicată, trebuie să se răspundă instanței naționale că dispozițiile articolului 1 alineatul (1), ale articolului 2 și ale articolului 5 din directivă sunt necondiționate și suficient de precise în ceea ce privește stabilirea beneficiarilor și termenul minim în care trebuie notificată renunțarea.

Cu privire la posibilitatea invocării dispozițiilor directivei privind dreptul de renunțare într-un litigiu între un consumator și un comerciant

- 19 A doua problemă ridicată de instanța națională se referă mai precis la întrebarea dacă, în absența unor măsuri de transpunere a directivei în termenele stabilite, consumatorii se pot întemeia, împotriva comercianților cu care au încheiat un contract, pe dreptul de renunțare prevăzut chiar de directivă și dacă pot invoca acest drept în fața unei instanțe naționale.
- 20 Astfel cum Curtea a evidențiat într-o jurisprudență constantă, începând cu Hotărârea din 26 februarie 1986, Marshall (152/84, Rec., p. 723, punctul 48), o directivă nu poate, prin ea însăși, să creeze obligații în sarcina unui particular și, prin urmare, nu poate fi invocată ca atare împotriva sa.
- 21 Instanța națională a arătat că, în cazul în care efectele directivelor necondiționate și suficient de precise, dar netranspuse în dreptul intern, ar fi limitate la raporturile dintre entitățile statale și particulari, ar însemna că o măsură legislativă ar opera ca atare numai în raporturile dintre anumite subiecte de drept, deși, în conformitate cu ordinea juridică italiană și cu ordinea juridică a oricărei alte țări moderne întemeiate pe principiul legalității, statul este un subiect de drept ca oricare altul. În cazul în care directiva nu ar putea fi invocată decât împotriva statului, aceasta ar echivala cu o sancțiune pentru neadoptarea măsurilor legislative de transpunere, ca și cum ne-am afla în prezența unui raport de natură pur privată.
- 22 În această privință, este suficient să se arate că, astfel cum rezultă din Hotărârea din 26 februarie 1986, Marshall, citată anterior (punctele 48 și 49), jurisprudența privind posibilitatea invocării directivelor împotriva entităților statale este întemeiată pe caracterul obligatoriu pe care articolul 189 îl recunoaște directivei, caracter obligatoriu care nu există decât cu privire la „oricare stat membru destinat”. Această jurisprudență urmărește să evite ca „un stat să poată obține avantaje de pe urma încălcării dreptului comunitar”.

- 23 Într-adevăr, ar fi inacceptabil ca un stat, căruia legiuitorul comunitar îi impune să adopte anumite norme destinate reglementării raporturilor sale (sau ale entităților statale) cu particularii, pentru a le conferi acestora din urmă anumite drepturi, să poată invoca neîndeplinirea obligațiilor sale în scopul de a priva particularii de beneficiul drepturilor respective. Astfel, Curtea a recunoscut posibilitatea invocării împotriva statului (sau a entităților statale) a anumitor dispoziții ale directivelor privind încheierea contractelor de achiziții publice (a se vedea Hotărârea din 22 iunie 1989, Fratelli Costanzo, 103/88, Rec., p. 1839) și ale directivelor privind armonizarea impozitelor pe cifra de afaceri (a se vedea Hotărârea din 19 ianuarie 1982, Becker, 8/81, Rec., p. 53).
- 24 Extinderea acestei jurisprudențe la domeniul raporturilor dintre particulari ar însemna să se recunoască Comunității competența de a edicta obligații în sarcina particularilor cu efect imediat, deși Comunitatea are această posibilitate numai în cazurile în care i s-a atribuit competența de a adopta regulamente.
- 25 Prin urmare, în absența unor măsuri de transpunere a directivei în termenele stabilite, consumatorii nu se pot întemeia, împotriva comercianților cu care au încheiat un contract, pe dreptul de renunțare prevăzut chiar de directivă și nu pot invoca acest drept în fața unei instanțe naționale.
- 26 În plus, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante începând cu Hotărârea din 10 aprilie 1984, Von Colson și Kamann (14/83, Rec., p. 1891, punctul 26), obligația statelor membre, care rezultă dintr-o directivă, de a atinge rezultatul prevăzut de aceasta, precum și îndatorirea statelor menționate, în temeiul articolului 5 din tratat, de a lua toate măsurile generale sau speciale necesare pentru a asigura îndeplinirea acestei obligații se impun tuturor autorităților statelor membre, inclusiv autorităților jurisdicționale, în cadrul competențelor acestora. Astfel cum rezultă din Hotărârile Curții din 13 noiembrie 1990, Marleasing (C-106/89, Rec., p. I-4135, punctul 8), și din 16 decembrie 1993, Wagner Miret (C-334/92, Rec., p. I-6911, punctul 20), instanța națională este obligată ca, la aplicarea dreptului intern, indiferent dacă este vorba de dispoziții anterioare sau ulterioare unei directive, să interpreteze dreptul național, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului și a finalității directivei în cauză pentru a obține rezultatul urmărit de aceasta și pentru a se conforma astfel articolului 189 alineatul (3) din tratat.
- 27 Pe de altă parte, în cazul în care rezultatul prevăzut de directivă nu poate fi atins pe calea interpretării, trebuie amintit că, în conformitate cu Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, Rec., p. I-5357, punctul 39), dreptul comunitar impune statelor membre repararea prejudiciilor care au fost cauzate particularilor ca urmare a netranspunerii unei directive dacă sunt îndeplinite trei condiții. Mai întâi, directiva trebuie să urmărească atribuirea de drepturi în favoarea particularilor. Apoi, conținutul acestor drepturi trebuie să poată fi identificat pe baza dispozițiilor directivei. În sfârșit, trebuie să existe o

legătură de cauzalitate între nerespectarea obligației care îi incumbă statului și prejudiciul suferit.

- 28 Directiva privind contractele negociate în afara spațiilor comerciale urmărește în mod incontestabil acordarea de drepturi particularilor și nu este mai puțin adevărat că conținutul minim al acestor drepturi poate fi identificat numai pe baza dispozițiilor directivei (a se vedea punctul 17 de mai sus).
- 29 În cazul în care s-a produs un prejudiciu, iar acesta se datorează încălcării de către stat a obligației care îi revine, instanța națională are sarcina să garanteze, în cadrul dreptului național al răspunderii, dreptul consumatorilor vătămați de a obține despăgubiri.
- 30 În ceea ce privește cea de a doua problemă ridicată de instanța națională și având în vedere considerațiile precedente, trebuie să se răspundă că, în absența unor măsuri de transpunere a directivei în termenele stabilite, consumatorii nu se pot întemeia, împotriva comercianților cu care au încheiat un contract, pe dreptul de renunțare prevăzut chiar de directivă și nu pot invoca acest drept în fața unei instanțe naționale. Cu toate acestea, instanța națională este obligată, atunci când aplică dispoziții de drept național anterioare sau ulterioare directivei, să le interpreteze, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului și a finalității directivei.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 31 Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții de guvernele danez, german, elen, francez, italian, olandez și al Regatului Unit, precum și de Comisia Comunităților Europene nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea adresată de Giudice Conciliatore di Firenze, prin ordonanța din 24 ianuarie 1992, hotărăște:

- 1) Dispozițiile articolului 1 alineatul (1), ale articolului 2 și ale articolului 5 din Directiva 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale sunt necondiționate și suficient de precise în ceea ce privește stabilirea beneficiarilor și termenul minim în care trebuie notificată renunțarea.**

- 2) **În absența unor măsuri de transpunere a Directivei 85/577 în termenele stabilite, consumatorii nu se pot întemeia, împotriva comercianților cu care au încheiat un contract, pe dreptul de renunțare prevăzut chiar de directivă și nu pot invoca acest drept în fața unei instanțe naționale. Cu toate acestea, instanța națională este obligată, atunci când aplică dispoziții de drept național anterioare sau ulterioare directivei, să le interpreteze, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului și a finalității acestei directive.**

Due

Mancini

Moitinho de Almeida

Diez de Velasco

Edward

Kakouris

Joliet

Schockweiler

Rodríguez Iglesias

Grévisse

Zuleeg

Kapteyn

Murray

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 14 iulie 1994.

Grefier

Președinte

R. Grass

O. Due